ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ ОБРАЗ БАГАТСТВА І БІДНОСТІ В СЛОВЕНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

GJOKO NIKOLOVSKI, VITALINA KOKOLSKA
University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
gjoko.nikolovski@um.si, vitalina.kokolska@student.um.si

У статті показано фразеологічний образ багатства та бідності, який розкривається за допомогою словенських та українських фразеологізмів. На основі семантичного аналізу зібраний фразеологічний матеріал класифіковано на групи, що представляють багатство як явище, що має своє походження, велику кількість грошей, життя у достатку, марнотратство і покращення матеріального стану. Явище бідності пов'язане з нестачею грошей, їжі, безпритульністю і жебрацтвом, животінням, боргами, а також погіршенням матеріального стану. Вихідною гіпотезою статті є те, що фразеологічний погляд на багатство і бідність у словенській та українській мовах збігається із соціологічним визначенням обох феноменів.

DOI
https://doi.org/10.18690/um.ff.5.2025.5

ISBN
978-961-299-009-1

Ключові слова:
бідність, багатство, фразеологізми, словенська мова, українська мова, аналіз

University of Maribor Press

DOI
https://doi.org/
10.18690/um.ff.5.2025.5

ISBN
978-961-299-009-1

PHRASEOLOGICAL IMAGE OF WEALTH AND POVERTY IN SLOVENIAN AND UKRAINIAN LANGUAGES

GJOKO NIKOLOVSKI, VITALINA KOKOLSKA
University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
gjoko.nikolovski@um.si, vitalina.kokolska@student.um.si

Keywords:
poverty,
wealth,
idioms,
Slovenian,
Ukrainian,
analysis

The article presents the phraseological image of wealth and poverty, which is revealed through Slovenian and Ukrainian phraseological units. On the basis of semantic analysis, the collected phraseological material is classified into groups representing wealth as a phenomenon that has its origin, a large amount of money, living in prosperity, extravagance and improvement of material position. The phenomenon of poverty is linked to lack of money, food, homelessness and begging, survival, debt and deterioration in material condition. The initial hypothesis of the paper is that the phraseological view of wealth and poverty in Slovenian and Ukrainian is consistent with the sociological definition of both phenomena.

University of Maribor Press

0 Вступ[1]

Поняття багатства і бідності використовується у різних соціально-економічних ситуаціях. Суть цих двох понять може визначатися, виходячи з матеріального, морального або духовного сенсу. При цьому частіше бідність і багатство розглядають саме з матеріального сенсу, що видно, виходячи з енциклопедичного та словникового визначення цих понять у словенській та українській мовах. *Великий загальний лексикон* (*Veliki splošni leksikon* 1997–1998) описує бідність як стан, який пов'язаний із нестачею ресурсів для забезпечення основних потреб. Багатство визначається як засоби та активи, а саме як сукупність речей, прав і грошей, якими хтось володіє і які йому дозволяють досягти економічних цілей. У *Великій українській енциклопедії* (ВУЕ) поняття бідності описано як «відсутність матеріальних і соціально-економічних благ, що забезпечують фізичні та соціальні потреби людини, необхідні для її повноцінного і здорового життя» (ВУЕ). У енциклопедії також виокремлено абсолютну і відносну бідність. Абсолютна бідність характеризується нездатністю задовольнити основні людські потреби, в той час коли відносна бідність визначається неможливістю розпоряджатися ресурсами у достатній кількості, щоб досягнути прийнятного для суспільства способу життя. Поділ бідності на абсолютну і відносну виокремлюють також дослідники Хараламбос і Холборн (Haralambos і Holborn 2001: 132–133) та Ґідденс (Giddens 2007: 311–315).

Словник словенської літературної мови (*Slovar slovenskega knjižnega jezika* – SSKJ²) подає визначення бідності, виходячи з матеріального сенсу: »1. *stanje, za katero je značilno veliko pomanjkanje materialnih dobrin* […] 2. *ekspr., s prilastkom stanje, za katero je značilno pomanjkanje bistvenih značilnosti tega, kar izraža prilastek* […] 3. ekspr. *majhno premoženje* […] 4. ekspr. *revni ljudje* […]« і духовного сенсу цього поняття: »*duhovna, izrazna, miselna revščina* […]; *za takratne razmere je bila značilna kulturna revščina* […]«. Визначення поняття багатства у SSKJ² також подано з матеріального і нематеріального погляду. У матеріальному сенсі лексема *багатство* подана як: »1. *stanje bogatega človeka* […] 2. *velike materialne dobrine* […] 3. knjiž., z rodilnikom *velika*

[1] Gjoko Nikolovski je prispevek pripravil v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

in raznovrstna množina […]«, а у духовному як »[…] *zdravje je največje bogastvo*; pren. *duhovno, kulturno bogastvo; bogastvo duha, srca* […]«.

Подібний погляд на визначення багатства і бідності спостерігається також в українській мові. *Словник української мови* (СУМ-20) визначає лексему *бідність* у матеріальному сенсі: «1. *Матеріальна незабезпеченість, нестатки, брак засобів для існування; убогість*. 2. Абстр. *ім. до бідний 2–4*.». Лексема багатство також подана, виходячи з матеріального сенсу: «1. *Велике майно, цінності, гроші. // Достаток усього, розкіш; протилежне бідність* […] 2. перев. мн. *Сукупність матеріальних цінностей (про надра землі, тваринний і рослинний світ)* […] 4. чого. *Велика кількість, багатоманітність* […] 5. перен. *Щось дуже цінне, важливе, значне*.». Нематеріальний погляд на багатство розкритий у третьому визначенні цієї лексеми: 3. перен. *Сукупність духовних цінностей, благословінь, дарів*.

Представлена робота доповнює дослідження, викладене у статті *Bogastvo in revščina v slovenski frazeologiji* (Nikolovski 2023: 114–131), яка сконцентрована на аналіз фразеологізмів словенської мови, які відображають поняття багатства і бідності. У цій статті здійснено аналіз і порівняння словенського та українського фразеологічного матеріалу, щоб дізнатися, наскільки подібним є фразеологічний погляд на багатство і бідність у обох мовах.

1 Теоретичні підходи, фразеологічний матеріал і методологія

Дослідженням фразеологічного матеріалу як відповідного корпусу для опису мовного образу бідності та багатства займалися Кржішнік і Смоліч (Kržišnik і Smolič 1999: 61–80), Ємец (Jemec 1999: 229–236) і Бендковська-Копчик (Będkowska-Kopczyk 2004). У їхніх дослідженнях фразеологізми виступають як важливе джерело для розуміння понять, у яких ми живемо, оскільки фразеологізми відображають найбільш типові та сталі погляди на поняття, які присутні в реальності, до яких можна віднести явища бідності та багатства. Як зазначає Кржішник (Kržišnik 2005: 70), фразеологізми є «мовними засобами культури, тому вважається, що вони здатні відображати характерні риси культури у формі мовного знака для даної мовної спільноти». Страмліч Брезнік (Stramljič Breznik 2009: 63) зазначає, що фразеологізми «базуються на фольклорних і національних мотивах і відображають інформацію про культурне та матеріальне життя нації». Фабчіч та Берняк (Fabčič, Bernjak 2014:

29) наводять подібне визначення, стверджуючи, що фразеологізми є носіями культурної конотації. Це означає, що «їх денотативний або образно мотивований аспект значення та їх конотація можуть бути інтерпретовані в рамках культурної конотації». Підсумовуючи вищенаведені визначення, можна зробити висновок, що фразеологізми дозволяють глибше зрозуміти зв'язок між мовою та культурою, що також збігається з думкою Єсеншка (Jesenšek 2020: 12), який вважає фразеологію важливою для ґрунтовного розуміння мови, культури та ментальності людей.

Говорячи про теоретичне значення фразеології, Скрипник (1973: 8) зазначає, що «вивчення фразеологічних явищ може внести суттєві корективи в наші уявлення і про мову як систему, і про механізм мовлення. Не менш важливим є роль теоретичних фразеологічних студій для лексикографічної практики, для методики вивчення мов, для піднесення культури писемної і усної мови». Назаренко (2001: 6) стверджує, що завдяки дослідженню фразеології можна виявити специфічні риси менталітету нації, для яких характерна певна система моральних вимог, принципів виховання, норм та цінностей. Ужченко (2005: 6) називає фразеологізми специфічними мовними формулами, які несуть в собі інформацію про минуле, особливості світосприйняття певної нації та її предків. Забіяка і Забіяка (2012) стверджують, що фразеологізми відображають особливості мислення нації та її долі; за допомогою них втілюється своєрідність розуміння світу і життєвих ситуацій.

Стосовно підходів до дослідження зв'язку між фразеологізмами як мовними засобами та культурою Кржішнік (Kržišnik 2008: 33–34) виділяє три взаємопов'язані, але різні методологічні підходи: традиційний етнолінгвістичний підхід, лінгвокультурологічний та контрастивний. Суть етнолінгвістичного підходу розкривається за допомогою діахронічного аналізу, який відображає культурні особливості через фразеологізми. Лінгвокультурологічний підхід зосереджений на вивченні здатності фразеологізмів відображати сучасну культурну самосвідомість, менталітет та цінності певної мовної спільноти. Для контрастивного підходу характерний синхронічний опис та порівняння фразеологізмів у різних мовах для того, щоб виявити їхні подібності і відмінності. Як стверджує Назаренко (2001: 6), «дослідження фразеології у лінгвокультурологічному аспекті дозволить виявити специфічні риси менталітету української нації, що зумовлені

особливостями світосприйняття, системою моральних вимог, норм, цінностей і принципами виховання». Стосовно погляду на особливу роль лексики в культурі для культурно-специфічних слів у межах лінгвокультурологічного підходу Вержбицька (Wierzbicka 1997: 15–16) та Бендковська-Копчик (Będkowska-Kopczyk 2020: 115–125) розуміють фразеологізми як культурно-специфічну лексику, використовуючи терміни *ключові слова*, тоді як Міколіч (Mikolič 2014: 286) використовує термін *культурний концентрат*, який відіграє важливу роль у розвитку національної культурної пам'яті. Таким чином, фразеологізми можуть виступати як культурно-специфічна лексика, у контексті якої зберігають багаті культурні дані, які використовуються для опису колективного погляду на певні явища.

Для аналізу фразеологічного матеріалу семантичного поля багатства і бідності було обрано лінгвокультурологічний підхід, який вивчає семантичні особливості фразеологізмів, опираючись на матеріали різних мов (Шовкович 2020: 385), а також етнолінгвістичний підхід, який розглядає мову як вираження культури, людських цінностей, вірувань тощо (Babič 2011: 28; Fabčič, Bernjak 2014: 29; Ulčnik 2020: 107) та, як зазначає Шостак (2014: 228), «розглядає мовні явища, зокрема фразеологізми, від моменту їх виникнення і до сучасного функціонування в мові». У рамках аналізу фразеологізми розглядаються як носії культурного змісту, культурної спадщини, колективної пам'яті, які формуються з часом у природному симбіозі між мовою та культурою та зберігаються в колективній пам'яті нації (Nikolovski 2023: 117). Це твердження збігається з позицією Недкової (Недкова 2011), яка вважає, що фразеологічний фонд кожної мови складається з універсального шару, який є результатом психічних і когнітивних процесів, та культурно-специфічного, який є результатом взаємодії мови та культури. Цю думку доповнює твердження Крайнц Івіч (Krajnc Ivič 2018: 65) про те, що мова відображає ментальний образ творця про реальний світ.

У плані методології та аналітичної роботи ми обмежуємося фразеологічним матеріалом, який був отриманий із наступних словників та корпусів: *Slovar slovenskih frazemov* (SSF 2015), *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ²), *Slovar slovenskega knjižnega jezika. Rastoči slovar* (eSSKJ), корпус *Gigafida 2.0* (GF), *Російсько-український словник сталих виразів* (1959), *Фразеологічний словник української мови: у 2-х кн.* (1993, 1999), *Словник фразеологізмів української мови* (2003), *Словник синонімів*

української мови (2019), *Сучасний фразеологічний словник української мови* (2020), *Словники України онлайн: словозміна, синонімія, фразеологія*, корпус *ГРАК-17* і *Корпус текстів української мови*. На основі фразеологічного матеріалу виокремились дві групи, а саме *багатство* і *бідність*, які поділені на підгрупи. При цьому ми допускаємо можливість класифікації окремих одиниць на декілька підгруп, що безпосередньо пов'язано з ширшим спектром фразеологічних значень.

2 Бідність

При аналізі фразеологізмів, які виражають стан бідності, виокремилися такі підгрупи, як загальна бідність, бідність і нестача грошей, бідність і нестача їжі, бідність і безпритульність та жебрацтво, бідність і животіння, бідність і борги та бідність і погіршення матеріального стану.

2.1 Загальна бідність

Фразеологізми у цій підгрупі описують загальну бідність, тобто стан людини, яка живе у нужді, не маючи матеріальних ресурсів, необхідних для нормального існування. Відображення стану бідності у словенській фразеології досягнуто за допомогою компонентів *miš* і *ptič*: *reven kot cerkvena miš, ubog kot cerkvena miš, gol kot ptič*. Фразеологізми української мови, які віднесено до цієї підгрупи, містять компоненти *босий*, *бубон*, *голий*, *голодний*, *долоня*, *дрантя*, *злидні*, *латка*, *лапко*, *миша*, *нитка*, *нужда*, *кістка*, *пень*, *пес*, *турецький святий*, *сокол* і *хліб*: *ходити босим; босий і голий; голий, як бубон; ходити голим; голодний і голий; голий, як долоня; дрантям світить; безпросвітні злидні; голодні злидні годувати; жити у великих злиднях (нестатках, у великому убозтві); жити у злиднях (в убозтві); багатий на лати; латка на латці; латку латкою латає, голий, як (руда) миш; бідний, як церковна миша; бідний, як нитка; жити в нужді; голий, як кістка; голий, як пень; голий, як турецький святий; гол, як сокол; за проханим (за жебраним) хлібом жити*. Як можна побачити, велика кількість порівняльних фразеологізмів, окрім компонентів, містять прикметники, які пов'язані зі станом бідності. Це *reven*, *ubog*, *gol* у словенській мові і *босий*, *бідний*, *голий*, *голодний* в українській мові.

У обох мовах присутні фразеологізми з компонентом *miš* (*миша*). Як зазначає Кебер (Keber 2015), походження фразеологізмів *reven kot cerkvena miš, ubog kot cerkvena miš* пов'язане з тим, що в церквах немає їжі, як наприклад у коморах

або млинах. У такому ж контексті можна розглядати еквівалент цих фразеологізмів в українській мові *бідний, як церковна миша*.

Аналізуючи компаративні звороти у фразеологізмах, Скрипник (1973: 223) наводить узагальнене слово до кожної з аналізованих груп фразеологічних синонімів. Наприклад, дослідник аналізує фразеологічні синоніми *голий, як бубон; голий, як долоня; голий, як кістка; голий, як (руда) миш; голий, як пень; голий, як турецький святий*, спільним поняттям для яких є *голий*. Фразеологізми *бідний, як церковна миша* та *бідний, як нитка* характеризуються спільним поняттям *бідний*. На основі цього можна зробити висновок, що порівняльні фразеологізми, які відображають образ бідної людини за допомогою образу предметів та тварин, порівнюють його з образом наготи, бідної ситуації, тобто описують класичну бідність, становище бідної людини. Таке ж трактування можна надати й словенським фразеологічним синонімам *reven kot cerkvena miš, ubog kot cerkvena miš* і *gol kot ptič*.

У фразеологізмах *безпросвітні злидні; голодні злидні годувати; жити у великих злиднях (нестатках, у великому убозтві); жити у злиднях (в убозтві)* основним компонентом є слово *злидні*. Забіяка і Забіяка (2012) зазначають, що злидні — це маленькі заморені істоти, які живуть у людських хатах і приносять біди та нещастя, а також асоціюються з бідністю. Таким чином, про людину, яка зазнає бідності або живе в нужді, кажуть, що вона «годує злидні» (Забіяка і Забіяка 2012).

2.2 Бідність і нестача грошей

Одним із ключових показників, які визначають бідність, є нестача грошей, яка унеможливлює підтримання нормального життя. Основними компонентами фразеологізмів у словенській мові, які відображають нестачу грошей, є *belič*, *božjak*, *denar*, *ficek*, *para* та *žep*: *brez beliča [v žepu], ostati brez beliča [v žepu]; biti brez bora in božjaka, biti brez božjaka, biti brez božjaka in bora; biti brez centa, ostati brez centa; ne biti pri denarju; biti brez evra, ostati brez evra; biti brez ficka [v žepu], ne imeti niti ficka, ostati brez ficka [v žepu]; biti brez krajcarja, ne imeti niti krajcarja; biti brez prebite pare, brez prebite pare, ne imeti niti prebite pare, ostati brez prebite pare; biti brez tolarja, ostati brez tolarja; imeti luknjo v žepu, imeti plitev žep, imeti prazen žep, imeti sušo v žepu*. Фразеологізми української мови, які віднесено до цієї підгрупи, представлені такими компонентами, як *гаманець*, *гроші*, *кишеня*, *копійка*. Стан бідності як нестачу грошей відображають

наступні фразеологізми: *пустий, порожній гаманець; сутужно з грішми (з грошима); і ламаного гроша (шеляга, шага) нема(є); лишитися без гроша; у мене [вже] по [всіх] грошах; брак (недостача) грошей; геть зовсім вийти з грошей; грошей голо; мало грошей; грошей (на гроші) тонко; грошей не густо; грошей нема(є); грошей ні копійки; я витратився (вивівся, звівся) з грошей; гроші виходять (сходять, доходять до краю, кінчаються); куцо на гроші; на гроші скупо; (жарт.) на гроші сухо; скрут(а) на гроші; я [геть-чисто] згрошився; (іноді) дюдя в кишені свистить; у кишені [аж] гуде; у кишені вітер віє (вітри віють); у кишені ні шага (ні копійки, ні гроша); кишеню мовби вимів хто; кишеня гроші сіє; дірява кишеня; кишеня наче виметена; вітер гуде в кишенях; витратити до останньої копійки (копійчини, до останнього шага); і щербатої (зламаної, мідної) копійки нема; не мати [й] копійки (гроша, нічого і т. ін.) за душею; спустити все до копійки.*

Аналізуючи фразеологізм *biti brez ficka [v žepi]*, Кебер (Keber 2015) зазначає, що компонент *ficek* означає гроші у загальному сенсі слова, а також раніше так називали монету низької вартості. У синонімічних фразеологізмах, як-от *brez beliča [v žepi], biti brez božjaka, biti brez krajcarja, biti brez prebite pare* тощо замість компонента *ficek* використовуються й інші застарілі позначення грошових одиниць, наприклад, *belič, božjak, dinar, krajcar, para* (Keber 2015). Як і у словенській мові, фразеологізми української мови, які віднесено до цієї підгрупи, також містять у собі компоненти із застарілими грошовими одиницями, які сьогодні не є актуальними. Як стверджує Коваль (1986: 127), у XIX столітті дрібні монети вартістю півкопійки називалися *гріш*, *шаг*, *шажок*. Таким чином, за допомогою фразеологізмів *і ламаного гроша (шеляга, шага) нема(є), лишитися без гроша* бідність порівнюється з відсутністю навіть найдрібніших, найменш вартісних монет. У фразеологізмі *і щербатої (зламаної, мідної) копійки нема* на бідність вказують прикметники *щербата*, *зламана* і *мідна*, які означають маловартісність. Як стверджує Ужченко (2005: 145), на противагу мідним грошам були золоті та срібні, тому аналізований фразеологізм виражає відсутність грошей, навіть монет малої вартості.

2.3 Бідність і нестача їжі

У цю підгрупу віднесено фразеологізми, у яких бідність представлена за допомогою нестачі їжі. У словенській мові можна виокремити такі фразеологізми, як *biti kruha lačen, (od)iti s trebuhom za kruhom; biti ob kruhu in vodi, ob kruhu in vodi, živeti ob kruhu in vodi, življenje ob kruhu in vodi; živeti od zraka.* Відповідно,

наведені фразеологізми містять у собі компоненти *kruh* і *voda*. В українській мові також присутні фразеологізми із компонентами *вода* і *хліб*: *їсти сухий хліб; садити, посадити на хліб та [на] воду кого; без куска (шматка) хліба лишитись; перебиватися з хліба (з юшки) на воду (на сіль, на квас); перебиватися на чорному хлібі; сидіти на хлібі та воді; жив самим хлібом*. Окрім цього, певні фразеологізми містять компонент *голод*, який є наслідком нестачі їжі: *приймати голод; терпіти голод (давн. голодом); (арх.) сидіти голодом; зазнавати (дознавати, заживати) голоду*. Також присутні фразеологізми із компонентами *горщик* і *зуб*: *ні в горщику, ні в мішку; на зуб нічого покласти*, *класти зуби на полицю*.

Кебер (Keber 2015) пояснює, що значення фразеологізмів з компонентами *kruh* і *voda* пов'язане із тим, що хліб і вода є основними продуктами, які дозволять людині прожити певний період часу. Демиденко (2022: 65) пропонує подібне пояснення стосовно українських фразеологізмів, які містять компоненти *хліб* і *вода*, зазначаючи, що нестача хліба спричиняє голод і бідність, оскільки життя без нього приносить фізичні і психологічні страждання. Використання супутнього компоненту *вода* пов'язано із тим, що саме вода виражає біологічну потребу людини в рідині (Демиденко 2022: 65). Аналізуючи фразеологізм *biti kruha lačen*, Кебер (Keber 2015) наводить, що він настав із вислову *kruha lačen, palice sit* та означає, що без хліба неможливо провести гідне життя. Подібне пояснення стосовно деяких фразеологізмів можна побачити і у Демиденка (2022: 65). Пояснюючи значення фразеологізмів *лишитися без кришки хліба, перебиватися з хліба на воду, перебиватися на чорному хлібі*, дослідник зазначає, що «в українській фразеології соціальне й матеріальне виснаження також пов'язане з відсутністю хліба як базової потреби, як першочергового показника добробуту і процвітання родини, господарства, країни» (Демиденко 2022: 65). Стосовно фразеологізму *перебиватися на чорному хлібі* Демиденко (2022: 65) стверджує, що чорний хліб, який випікається з житнього борошна, їли селяни, бідні люди, у той час як пани та багатії вживали білий хліб.

Ужченко (2005: 310) зазначає, що у основі фразеологізму *класти зуби на полицю* лежить жартівливий образ, який означає, що оскільки зубам немає чого їсти, для них немає ніякого заняття, а тому їх можна покласти на полицю.

2.4 Бідність і безпритульність та жебрацтво

Безпритульність є одним із чинників, які призводять до стану бідності. Житло є базовою потребою людини, тому його відсутність не може забезпечити людині нормальне існування. Люди, які не мають власного житла, змушені жити у непридатних для проживання місцях, зокрема на вулиці. У словенській фразеології безпритульність відображена за допомогою фразеологізмів із компонентами *cesta*, *hiša* і *streha*: *biti na cesti, ostati na cesti, pognati koga na cesto, vreči koga na cesto, znajti se na cesti; hoditi od hiše do hiše, ostati brez hiše; ostati brez strehe nad glavo*. Подібну мовну картину можна побачити й в українській мові: *залишитися на вулиці; залишитися без даху на головою*. Відповідно, компонентами є *вулиця* і *дах*. Компонентами, які є спільні для обох мов, є *cesta* (*вулиця*) і *streha* (*дах*).

Окрім цього, в українській мові трапляються фразеологізми, які відображають жебрацтво, яке є показником бідності. Компонентами цих фразеологізмів є *жебри*, *милостиня* і *торби*: *попідвіконню (по жебрах, на жебри, в жебри) ходити; піти (ходити) на жебри (по жебрах, у жебри); просити милостині; з торбами (з торбою, з довгою рукою) ходити*. Також жебрацтво характеризується випрошуванням у людей їжі, грошей або інших матеріальних цінностей. Таким чином, деякі фразеологізми, які віднесено до цієї підгрупи, містять у собі компоненти *хліб*, *люди* і *собаки*: *старцювати на легкий хліб; на проханий хліб переходити; піти по проханий хліб; проханим (ласкавим, жебраним) хлібом жити; по людях ходити; дражнити (дратувати) собак*.

Основним компонентом фразеологізму *biti na cesti*, як зазначає Кебер (Keber 2015), є словосполучення *na cesti*, яке разом з дієсловами *biti*, *ostati*, *znajti se* у переносному значенні означає «бути без роботи, без житла, без всього». Таке ж пояснення можна надати українському відповіднику *залишитися на вулиці*, тобто залишитися без житла або без роботи.

Явище жебрацтва як стану бідності у словенській фразеології розкрито за допомогою фразеологізму *hoditi od hiše do hiše*. Як пояснює Кебер (Keber 2015), у значенні цього фразеологізму є жебрак, який не має дому, а тому жебракує та збирає милостиню. Тлумачення фразеологізмів української мови, які відображають жебрацтво, пропонують Франко (2021) та Демиденко (2022: 66). Аналізуючи вислів *жебраний хліб легкий*, Франко (2021) зазначає, що жебрак не

працює на хліб, а випрошує його. З цього можна зробити висновок, що фразеологізм *старцювати на легкий хліб* пов'язаний із тим, що жебраки добувають свій хліб без важкої праці та особливих зусиль. Таке ж пояснення пропонує Демиденко (2022: 66), пояснюючи, що *прошений хліб*, *проханий хліб* та *ласкавий хліб* зображають нужденність людини, яка живе за рахунок інших, випрошуючи у них матеріальні блага.

2.5 Бідність і животіння

Животіння являє собою стан бідності, при якому життя людини є у скрутному становищі, позбавлене нормального існування через нестачу грошей, їжі та інших матеріальних ресурсів. При цьому йдеться про відносну бідність, оскільки людина, яка животіє, розпоряджається певними ресурсами, проте їхньої кількості недостатньо для ведення способу життя, прийнятого суспільством. У *Словнику української мови* зазначено, що *животіти* – означає «1. Жити в тяжких умовах, зазнаючи недостачі в усьому, не відчуваючи сенсу життя. /…/ 2. Існувати в тяжких умовах, без розвитку, руху вперед, постійно зазнаючи труднощів» (СУМ-20). У словенській мові визначення слова *životariti* подано як »živeti v pomanjkanju materialnih ali duhovnih dobrin« (SSKJ²). Фразеологізми словенської мови, які віднесено до цієї підгрупи, містять у собі компоненти із словосполученнями *od danes do jutri, iz dneva v dan, konec s koncem, kraj s krajem, od prvega do prvega*. Наприклад, *biti od danes do jutri, od danes do jutri, živeti od danes do jutri, življenje od danes do jutri, životarjenje od danes do jutri; živeti iz dneva v dan, življenje iz dneva v dan; konec s koncem, krpati konec s koncem, (po)vezati konec s koncem, sestaviti/sestavljati konec s koncem; kraj s krajem, (po)vezati kraj s krajem, sestavljati kraj s krajem, krpati kraj s krajem; od prvega do prvega, krpati od prvega do prvega, prebiti/prebijati se od prvega do prvega, (pre)živeti od prvega do prvega, shajati od prvega do prvega.* Стан животіння також відображають фразеологізми із компонентами *pasji čas, pasje življenje, iz rok v usta, rob eksistence, rob preživetja: doživeti/doživljati pasje čase, pasje življenje; živeti iz rok v usta, življenje iz rok v usta, rob eksistence*. У подібний спосіб представлені фразеологізми української мови, основними компонентами яких є *гроші*, *мізерія, собака, риба*: *жити на свої мізерні гроші (на свою мізерію); битися, як риба об лід; жити, як собака*, а також словосполучення *день у день, кінець кінцем, з копійки на копійку, від краю до краю*: *день (від(о)) дня; день у день; від дня до дня; з дня на день (з днини на днину); кінець кінцем; з кінця в кінець; ледве зводити кінці з кінцями; перебиватися з копійки на копійку; від краю до краю*. Спільними компонентами для обох мов є

словосполучення *iz dneva v dan/від дня до дня; з дня на день, з днини на днину, konec s koncem/кінець кінцем, kraj s krajem/від краю до краю.*

Кебер (Keber 2015) стверджує, що у основі фразеологізму *biti od danes do jutri* лежить прислівник *jutri*, який у переносному значенні означає непостійність і нестабільність, якщо його розглядати у комбінації із дієсловами *biti* і *živeti*. Опираючись на це тлумачення, можна зробити висновок, що таке ж значення, як і аналізований фразеологізм *biti od danes do jutri*, мають фразеологізми із словосполученнями *iz dneva v dan, konec s koncem, kraj s krajem, od prvega do prvega* мають (Nikolovski 2023: 121). Таке ж визначення можна надати і українським фразеологізмам із компонентами *від дня до дня; з дня на день, з днини на днину, кінець кінцем*, *з копійки на копійку, від краю до краю*.

Як стверджує Ніколовський (Nikolovski 2023: 121), походження фразеологізмів *doživeti/doživljati pasje čase* і *pasje življenje* пов'язане із низьким положенням або становищем собаки, яке співвідноситься зі становищем бідних людей. У цьому контексті можна також інтерпретувати значення українського фразеологізму *жити, як собака*.

2.6 Бідність і борги

У цій підгрупі представлені фразеологізми, які говорять про наявність боргу. Заборгованість спричинена тим, що люди змушені позичати гроші або брати кредити через своє скрутне фінансове становище. У словенській мові присутні фразеологізми із компонентами *dolg, grlo, kreda, kredit, pes, vrat*: *biti v dolgovih, biti do vratu v dolgovih, utapljati se v dolgovih; zadolžiti se do grla; biti na grbi, pasti na grbo, živeti na grbi; dobiti na kredo, kupiti/kupovati na kredo, kupovanje na kredo, nakup na kredo, piti na kredo, pitje na kredo, prodaja na kredo, življenje na kredo; živeti na kredit, življenje na kredit, pasti na psa, priti na psa*. Подібну ситуацію можна помітити в українській мові, де фразеологізми представлені такими компонентами, як *борг, по самі вуха, по горло, довг, по коліна, кредит, овес, позички*. Наприклад, *влізти в борг по горло; жити в борг; загрузнути (зав'язнути) в боргах (у борги); в боргах по самі вуха; в боргах, як ворона в сажі; в боргах, як пес у реп'яхах; залізти (загнатися, затягтися) в борги (по коліна); старі борги новими латає; убратися в борги; (образн.) упасти в борги; набратися боргів; не вилазити з боргів (довгів); брати, узяти у кредит; бере на зелений овес; утопитися в пози(ч)ках*. Спільними компонентами для обох мов є *dolg/борг, довг, grlo/горло* і *kredit/кредит*.

Як зазначає Кебер (Keber 2015), компонентні словосполучення *do vratu* і *do grla* посилюють неприємну або складну ситуацію. Таким чином, це пояснення можна використати для визначення фразеологізмів з компонентом *dolg*, який у даному контексті виражає неприємну та складну ситуацію (Nikolovski 2023: 122). Відповідно, у такому ж контексті використані й українські еквіваленти словенських фразеологізмів із компонентами *вуха*, *горло* і *коліна* (*влізти в борг по горло, в боргах по самі вуха, залізти (загнатися, затягтися) в борги по коліна*), які посилюють неприємність ситуації. Дієслово *utapljati se* у фразеологізмі *utapljati se v dolgovih* виражає таке ж саме значення, як і компоненти *do vratu, do grla*. Українським відповідником цього фразеологізму в українській мові можна вважати *загрузнути (зав'язнути) в боргах (у борги)*, де дієслова *загрузнути* і *зав'язнути* посилюють неприємний стан людини, яка знаходиться в боргах.

Фразеологізм *bere na zelenih ovec*, як стверджує Франко (2021), означає, що хтось задовжується, «позичає під застав ще не вижатого вівса». Тобто людина бере у борг, не маючи при цьому достатньої суми для його покриття.

2.7 Бідність і погіршення матеріального стану

Фразеологізми цієї групи відображають перехід людини із кращого матеріального стану в гірший. Прикладами таких фразеологізмів є *čaka koga beraška palica, priti na beraško palico, spraviti koga na beraško palico; dati koga na boben, pognati koga na boben, (pr)iti na boben, spraviti koga na boben; pasti na psa, priti na psa* у словенській мові і *з гагзди на драба зійшов; зійти на пси; зійти (звестися, перевестися і т.ін.) / сходити (зводитися, переводитися) нінащо (нінавіщо); озути в постоли [кого]; вилетіти в трубу; лишитися (зостатися) на мілкому* в українській мові.

Фразеологізми з компонентом *beraška palica*, як наводить Ніколовський (2023: 123), пов'язані з жебраком, для якого палиця — єдина річ, на яку він опирається та з якою ходить по світу. Кебер (Keber 2015) стверджує, що фразеологізм *priti na boben* походить від способу оголошення аукціону, де у старі часи використовувався цей інструмент, також він використовується у значенні «зійти нанівець» (na nič priti). Дослідники Opašić, Čunović і Fumić (2014: 95) наводять, що у основі фразеологізмів з компонентом *boben* лежить колишній спосіб оголошення про публічний аукціон. Звук барабана, який звучав по

всьому селі, запрошував людей взяти участь у публічному аукціоні стосовно певного товару, що співпадає з поясненням Кебера.

Аналізуючи фразеологізми *pasti na psa, priti na psa*, Кебер (Keber 2015) пояснює, що їхнє походження пов'язане з низьким станом бідних людей, що відповідає низькому стану або положенню собак. Таким чином, аналізовані фразеологізми означають виникнення певної несприятливої ситуації. Пояснення цих фразеологізмів співпадає з визначенням їхнього українського еквіваленту *зійти на пси*, що означає «занепасти» (Ужченко 2005: 123).

Фразеологізм *з газди на драба зійшов* означає, що хтось із господаря зійшов на жебрака (Франко 2021), тобто чийсь матеріальний стан значно погіршився. Як зазначає Ужченко (2005: 20), фразеологізм *озути в постоли [кого]* означає «довести когось до злиднів, залишити без майна, розорити», тобто хтось або щось привело людину в гірше матеріальне становище, ніж вона була до того. Ключовим компонентом цього фразеологізму є слово *постоли* — селянське взуття, яке виготовлялося із шматка шкіри без пришитої підошви та мотузок, за допомогою яких шкіру прив'язували до ноги (Ужченко 2005: 20). Таким чином, постоли символізують крайній ступінь убогості і бідності.

3 Багатство

Під час аналізу фразеологічного матеріалу, пов'язаного із поняттям багатства, було виокремлено такі підгрупи, як джерело багатства, багатство і велика кількість грошей, багатство і життя у достатку, багатство і марнотратство та багатство і покращення матеріального стану.

3.1 Джерело багатства

Багатство характеризується великою кількістю грошей або інших матеріальних благ. Людина стає заможною за допомогою різних джерел доходу, зокрема це інвестиції, володіння бізнесом, нерухомістю та акціями. Джерело багатства у словенській фразеології відображене за допомогою компонентів *jama*, *gos*, *kokoš*, *kura*. Наприклад, *biti zlata jama, odkriti zlato jamo, postati zlata jama; biti zlata gos; zlata kokoš, zlata kokoška, kokoš, ki nese zlata jajca, kokoš, ki nosi zlata jajca, kokoš z zlatimi jajci; kura, ki nese zlata jajc, kura, ki nosi zlata jajca, kura z zlatimi*

jajci. В українській мові джерело багатства відображають фразеологізми із компонентами *дно*, *дощ*, *мішок*, *телець*, *теля*, *гори*: *золоте дно; золотий дощ; обсипатися золотим дощем; золотий мішок; золотий телець (теля); золоті гори*. Як можна побачити, вищенаведені фразеологізми містять прикметник *zlati/золотий*, що разом із своїми компонентами вказує на джерело, яке приносить великий дохід. Окрім цього, джерелом багатства може бути багате походження людини. У цьому випадку багатство успадковується з покоління в покоління. У фразеологізмах словенської мови із компонентами *kri* і *žlica* розкрито приналежність людини до вищого соціального класу: *biti modre krvi, imeti modro kri; priti na svet s srebrno žlico, roditi se s srebrno žlico v ustih, roditi se z zlato žlico v ustih*. В українській фразеології багате походження людини також розкрито за допомогою компонентів *кров* і *ложка*: *блакитна (голуба) кров; народитися зі срібною ложкою в роті*. Окрім цього, присутні фразеологізми із компонентами *пан* і *рід*: *жити, як пан; панська (шляхетська) кров; панського (шляхетського) роду*.

У обох мовах присутній фразеологізм *modra kri* (*блакитна (голуба) кров*), який пов'язаний із королівською владою та аристократичним, благородним походженням (Назаренко 2020: 45). Кебер (Keber 2015) зазначає, що фразеологізм був запозичений із французької мови *le sang bleu*; так говорили про дворян, шкіра яких була блідою, від чого вени здавалися блакитними.

Як стверджує Кебер (Keber 2015), походження фразеологізму *roditi se s srebrno žlico [v ustih]* та його синонімічних відповідників *priti na svet s srebrno žlico [v ustih]* in *rojen s srebrno žlíco [v ustih]* пов'язане із тим, що раніше срібний посуд могли мати тільки заможні люди. Отже, людина, яка мала такий посуд ще від народження, належала до багатої родини. У такому ж контексті можна інтерпретувати визначення українського відповідника цього фразеологізму *народитися зі срібною ложкою в роті*.

Ніколовський (Nikolovski 2023: 124) стверджує, що фразеологізми, які містять компонент *zlata jama*, походять від словосполучення *золота печера*, яке означає місце під поверхнею землі, де видобувають золоту руду. Таким чином, золота печера є образом багатства, джерелом, яке приносить великий прибуток, адже золото є дорогоцінним металом.

Як зазначає Коваль (1975: 113), фразеологізм *золотий дощ* запозичений з міфа про Данаю, до якої Зевс прийшов у вигляді золотого дощу. Дослідниця зазначає, що у сучасності фразеологізм означає несподіване багатство. З джерелом багатства пов'язаний також фразеологізм *золотий телець (теля)*, який сягає коренями у біблійні часи та означає ідола, якому поклонялися іудейські племена.

3.2 Багатство і велика кількість грошей

Наявність великої кількості грошей є запорукою багатства. Фразеологізми словенської мови, у яких поняття багатства пов'язано з великою кількістю грошей, містять компоненти *denar* і *žep*: *imeti denarja do strehe, imeti denarja kot (vrag) toče, imeti polno hišo denarja, ležati na denarju, spati na denarju, plavati v denarju; imeti globoke žepe, imeti poln žep denarja, imeti polne žepe [denarja]*. Подібна мовна картина спостерігається і в українській фразеології, де компонентами є *багатство*, *гаманець*, *гроші*, *кишеня*, *копійка*: *потопати в багатстві, набитий, повний гаманець; бути при грошах; спати на грошах; грошей без ліку; грошей більше, ніж здоров'я; грошей прірва; купа (сила) грошей (грошви); у нього є (він має) грошенята (копійчину); в нього гроші гниють; мати гроші; бряжчить у кишені; важку кишеню має; у нього копієчка волочеться; (образн.) у (сріблі-) золоті купатися; валява грошей; грошей до смутку (до біса, до чорта, до лиха); грошей і кури не клюють (і свині не їдять), у нього грошей хоч лопатою горни; він гроші гарбає (горне, гребе); горнути гроші лопатою; загрібати гроші; копійчину (добрий фіш, іноді грошву) загрібати*.

Як зазначає Ніколовський (2023: 125), значення фразеологізму *ležati na denarju*, швидше за все, пов'язане із тим, що раніше гроші зберігалися під ліжком, де люди спали. Фразеологізм *plavati v denarju* можна розуміти у контексті великого водного простору, у якому можна плавати, наприклад, океан, море тощо. Таким чином, *plavati* використовується на позначення великої кількості грошей (Nikolovski 2023: 125). Таке ж пояснення можна надати українським еквівалентам цього фразеологізму, а саме *потопати в багатстві* та *у (сріблі-) золоті купатися*, де використано дієслова *потопати* і *купатися*.

Фразеологізм *грошей і кури не клюють*, як стверджує Авксентьєв (1983: 31), використовується у значенні «дуже багато», підкреслюючи наявність великої кількості грошей. Таке саме визначення має синонім цього фразеологізму *грошей і свині не їдять*.

3.3 Багатство і життя у достатку

Достаток є одним із визначних чинників багатства. Людина, яка живе у достатку, є матеріально забезпеченою і не знає нужди. Погляд на життя у достатку в словенській фразеології розкрито за допомогою компонентів *med* і *mleko*: *med in mleko, med in mleko se cedi(ta) kje [komu], med in mleko teče(ta) kje [komu], samo še ptičjega mleka manjka komu*. Для українських фразеологізмів, які віднесено до цієї підгрупи, також характерні компоненти *мед* і *молоко*. Наприклад, *жити, як мед лити; тільки пташиного молока нема (не вистачає); купається в меду; медові ріки з ситовими берегами; молочні ріки і кисельові (масляні) береги; купається в молоці; пливти молоком і медом*. Окрім цього, присутні фразеологізми із компонентами *віння, вода, достатки*, *золото*, *розкоші*, *хліб*: *литися через віння; опливає в достатках; ходити в золоті; купатися в розкошах (у достатках); мати і хліб до хліба; мати шматок хліба*.

Частина фразеологізмів, які виражають життя у достатку, представлена за допомогою зображення життя тварин у місці з достатньою кількістю їжі. Такими є фразеологізми із компонентами *črv* і *vrabec* у словенській мові (*goditi se komu kot črvu v loju, živeti kakor vrabec v prosu*) та фразеологізми української мови із компонентами *бобер*, *горобчик*, *кіт*, *риба* (*живе, як бобер у салі; жити, як горобчик на коловатниці; жити, як кіт у маслі; жити, як кіт у сметані; жити, як риба у воді плаває*). До цієї підгрупи також можна віднести фразеологізми, які містять компоненти *вареник*, *пампух* і *сир*: *як вареник у маслі; як пампух в олії; як сир у маслі купається плаває*).

Також фразеологізми у обох мовах відображають життя у достатку, порівнюючи його з життям бога або шляхетної особи. Складниками таких фразеологізмів у словенській мові є *bog*, *grof* і *kralj*: *živeti kot/kakor mali bog; nositi se kot/kakor grof, živeti kot/kakor grof; počutiti se kot/kakor kralj, živeti kot/kakor kralj* та *Бог*, *по-панськи*, *рай* в українській мові: *як у батька (Бога) за пазухою; як у Бога за дверима; живе по-панськи; живе по-панському; живе, як у раю*.

Кебер (Keber 2015) пов'язує походження фрази *med in mleko se cedi(ta) kje [komu]* з біблійною історією про обітовану землю, в якій «течуть мед і молоко». Подібне пояснення цього фразеологізму, яке пов'язане із обітованою землею, куди повинен був прийти Мойсей та іудеї, можна знайти і у Коваль (1975: 275). Також дослідниця зазначає, що «у переносному значенні цей вислів характеризує найвищий ступінь добробуту, достатку» (Коваль 1975: 275). Медведєв (1977: 143) зазначає, що фразеологізм *молочні ріки і киселеві береги* означає «величезні природні багатства, невичерпні матеріальні достатки, привільне, безтурботне і цілком забезпечене життя». Дослідник додає, що у східнослов'янських народів цей фразеологізм був вперше зафіксований у казці «За царя Гороха». Також Медведєв (1977: 143) стверджує, що фразеологізм *молочні ріки і киселеві береги* є певною трансформацією фразеологізмів, основними компонентами яких є *молоко* і *мед* та які настали на основі усної народної творчості стародавніх народів Сходу.

Як стверджує Кебер (Keber 2015), в основі фразеологізмів *goditi se komu kot črvu v loju, živeti kakor vrabec v prosu* лежить добробут. Концепцію сприятливих умов хробака в гної та життя горобця в просі можна співвіднести з людиною, яка живе в достатку. Аналізуючи семантичну групу фразеологізмів, які виражають забезпечене життя, Ужченко (2005: 129) зазначає, що такі фразеологізми, як *живе, як бобер у салі; жити, як риба у воді; жити, як горобчик на коловатниці; жити, як кіт у маслі; жити, як кіт у сметані; живе, як черв'як у яблуці; сидить, як черв'як у сливі*, можна віднести до структурно семантичної моделі «жити + як + тварина + у місці, де багато харчів = жити забезпечено, заможно» (Ужченко 2005: 129). Таким чином, життя тварин, у яких вдосталь їжі, можна співвіднести з життям людини у достатку.

Демиденко (2022: 65) зазначає, що за народними уявленнями, хліб означає достаток і заможність, оскільки є основним продуктом. Таким чином, фразеологізми *мати і хліб до хліба; мати шматок хліба* зображують благополучне життя людини, яка не зазнає нестатків (Демиденко 2022: 65).

3.4 Багатство і марнотратство

Фразеологізми, які віднесено до цієї підгрупи, відображають марнотратний спосіб життя людини. Марнотратство у словенській фразеології описане за допомогою компонентів *denar*, *noga*, *tele* і *veliko*: *razsipati denar; živeti na veliki nogi, živeti na visoki nogi; živeti na veliko; častiti zlato tele; čaščenje zlatega teleta*. В українській мові також присутні фразеологізми із компонентами *гроші*, *нога*, *стопа*, а також *губа*: *живе на всю губу; велико жити; сипати грішми [як половою]; викидати гроші; гатити гроші; гроші течуть крізь пальці; змарнувати гроші; марно стратити (протринькати) гроші; перевести, попереводити гроші; прогайнувати, розтринькати (проц(в)индрити), промантачити гроші (грошики); сіяти (пускати) гроші на вітер; тринькати (розтринькувати) гроші; жити на широку ногу; жити на широку стопу*.

Кебер (Keber 2015) пов'язує походження фразеологізму *živeti na veliki nogi* та його синонімічного варіанту *živeti na visoki nogi* із тим, що ноги і руки у давні часи використовувалися як одиниці виміру. Компоненти *velika*, *visoka* означають велику кількість, що виражається у контексті «жити розкішно» (Keber 2015). Аналізуючи фразеологізми *жити на широку ногу*, *жити на широку стопу*, Медведєв (1977: 110) зазначає, що їхня поява спричинена модою у середньовічній Європі на довге і велике взуття. Чим більш знатною і багатою була людина, тим довше взуття вона носила. Таким чином, взуття багатія могло сягати до півметра завдовжки. Медведєв (1977: 110) додає, що значення вищевказаних фразеологізмів пов'язане з великим достатком, заможністю та розкішним життям, а також їхнім синонімом вважається фразеологізм *живе на всю губу*.

3.5 Багатство і покращення матеріального стану

У цій підгрупі представлено фразеологізми, які описують перехід у кращий матеріальний стан. Основними компонентами фразеологізмів словенської мови є *žep*, *sekira* і *žlica*: *napolniti si žepe, sekira je padla komu v med, žlica je padla komu v med*. Українські фразеологізми відображають покращення матеріального стану за допомогою компонентів *вік*, *вибиватися*, *кишені*, *статки*, *багатство*: *весь вік багатіти; вибиватися з нестатків; вибиватися із злиднів; наповнити кишені; наживати статки; обростати багатством*.

Аналізуючи фразеологізм *napolniti si žepe*, Ніколовський (Nikolovski 2023: 126) наводить, що його визначення можна пояснити, опираючись на протилежний компонент *prazen žep* у фразеологізмі *imeti prazen žep*, який віднесено до підгрупи *загальна бідність*. Аналізований фразеологізм можна також розглядати у негативному значенні, а саме «розбагатіти за чужий рахунок». Таке ж пояснення можна надати його українському відповіднику *наповнити кишені*.

Як стверджує Кебер (Keber 2015), фразеологізм *sekira/žlica je padla komu v med* використовується на позначення раптового покращення чийогось життєвого стану. Компонент *мед*, на думку дослідника, є символом солодкого, красивого життя, добробуту та щастя.

Фразеологізм *вибиватися із злиднів* означає «перестати бідувати, стати заможнішим» та пов'язаний із злиднями — істотами, які приносять людям біди і хвороби (Забіяка і Забіяка 2012). Таким чином, про людину, у якої покращився матеріальний стан та яка перестала жити у бідності, можна сказати, що вона *вибилася із злиднів*.

4 Висновок

На основі семантичного аналізу сформовано наступні семантично протилежні пари підгруп, які ілюструють протилежну семантику бідності та багатства: (1) загальна бідність : джерело багатства, (2) нестача грошей : велика кількість грошей, (3) нестача їжі : життя у достатку, (4) безпритульність та жебрацтво : життя у достатку, (5) борги : життя у достатку, (6) животіння : життя у достатку, (7) животіння : марнотратство, (8) погіршення матеріального стану : покращення матеріального стану. Підгрупа *загальна бідність* (*reven kot cerkvena miš*, *gol kot ptič; босий і голий, бідний, як церковна миша*) є протилежною підгрупі *джерело багатства* (*zlata kokoška, modra kri; золоте дно, панська кров*). Підгрупа *нестача грошей* (*biti brez evra, imeti luknjo v žepi лишитися без гроша, у кишені ні копійки*) є контрастом підгрупі *велика кількість грошей* (*ležati na denarju,imeti poln žep denarja; спати на грошах, горнути гроші лопатою*). Підгрупам *нестача їжі* (*biti ob kruhu in vodi, živeti od zraka; без куска хліба лишитись, перебиватись з юшки на воду*), *безпритульність та жебрацтво* (*ostati na cesti, ostati brez strehe nad glavo; залишитися на вулиці, проханим хлібом жити*), *борги* (*biti v dolgovih, biti do vratu v dolgovih; влізти в борг по горло, утопитися в позичках*) і *животіння* (*biti od danes do jutri, sestavljati konec s koncem; ледве зводити кінці з кінцями,*

від краю до краю) відповідає протилежна за значенням підгрупа *життя у достатку* (*samo še ptičjega mleka manjka komu, živeti kot/kakor grof; тільки пташиного молока не вистачає, живе по-панському*). Підгрупа *животіння* є також протилежною за значенням підгрупі *марнотратство* (*razsipati denar, živeti na veliki nogi; живе на всю губу, сіяти (пускати) гроші на вітер*). *Погіршення матеріального стану* (*priti na beraško palico, dati koga na boben; зійти на пси, вилетіти в трубу*) є контрастом підгрупі *покращення матеріального стану* (*napolniti si žepe, sekira je padla komu v žep; вибиватися з нестатків, обростати багатством*).

Спільним компонентом для обох мов у підгрупі *загальна бідність* є *miš/миша*, який використаний у фразеологізмах *reven kot cerkvena miš, ubog kot cerkvena miš/бідний, як церковна миша*. Підгрупа *нестача грошей* містить компоненти *denar/гроші*, *cent/копійка* і *žep/кишеня*, які є спільними для фразеологізмів словенської та української мов. У підгрупі *нестача їжі* спільними компонентами є *kruh/хліб/* і *voda/вода*, а у підгрупі *безпритульність та жебрацтво — cesta/вулиця* і *streha/дах*. У підгрупі *животіння* наявні компоненти-словосполучення *iz dneva v dan/від дня до дня, з дня на день, з днини на днину*, *konec s koncem/кінець кінцем* і *kraj s krajem/від краю до краю*, які трапляються у обох мовах. Підгрупа *борги* характеризується компонентами *dolg/борг, довг*, *grlo/горло* і *kredit/кредит*, а підгрупа *погіршення матеріального стану* — компонентом *pes/пес*, який реалізований у фразеологізмах *pasti na psa*, *priti na psa/зійти на пси*. Спільними компонентами у підгрупі *джерело багатства* є *kri/кров* та *žlica/ложка*, які наявні у фразеологізмах *modra kri/блакитна кров*, *голуба кров*; *roditi se s srebrno žlico* [*v ustih*]*/народитися зі срібною ложкою в роті*. Фразеологізми у підгрупі *велика кількість грошей* виражені за допомогою компонентів *denar/гроші* та *žep/кишеня*. У словенській та українській мові наявні фразеологізми із компонентами *črv/черв'як*, *med/мед*, *mleko/молоко* і *vrabec/горобчик/*, які віднесено до підгрупи *життя у достатку*. Спільними компонентами у підгрупі *марнотратство* є *denar/гроші* і *noga/нога*. У підгрупі *погіршення матеріального стану* спільним компонентом є *žep/кишеня*, який можна зустріти у фразеологізмах *napolniti si žepe/наповнити кишені*.

Значення аналізованих фразеологізмів відповідає соціологічному погляду на бідність і багатство, що говорить про відповідність фразеологічного матеріалу у словенській та українській мовах для опису цих двох понять.

Література

Леонід АВКСЕНТЬЄВ, 1983: *Сучасна українська мова. Фразеологія*. Харків. Видавниче об'єднання «Вища школа».
[Leonid AVKSENT'JEV, 1983: *Sučasna ukrajins'ka mova. Frazeologija*. Harkiv: Vydavnyče objednannja »Vyšča škola«.]
Іван Франко, 2021 (упоряд): *Галицько-руські народні приповідки*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.
[Ivan FRANKO, 2021 (uporjad): *Galyc'ko-rus'ki narodni prypovidky*. L'viv: Vydavnyčyj centr LNU imeni Ivana Franka.]
ГРАК-17. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#dashboard?corpname=grac17 (26. 9. 2024).
[GRAK-17. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#dashboard?corpname=grac17 (26. 9. 2024).]
Ганна ДЕМИДЕНКО, 2022: Етнофразеологізми з компонентом хліб як ментальні маркери української ідентичності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія* 58, 64–68.
[Ganna DEMYDENKO, 2022: Etnofrazeologizmy z komponentom hlib jak mental'ni markery ukrajins'koji indentyčnosti. *Naukovyj visnyk Mižnarodnogo gumanitarnogo universytetu. Filologija* 58, 64–68.]
Віра ЗАБІЯКА, Іван ЗАБІЯКА, 2012: *Світ фразеологізмів: етимологія, тлумачення, застосування*. Київ: Академія.
[Vira ZABIJAKA, Ivan ZABIJAKA, 2012: *Svit frazeologizmiv: etymologija, tlumačennja, zastosuvannja*. Kyjiv: Akademija.]
Алла КОВАЛЬ, 1975: *Крилаті вислови в українській літературній мові: афоризми, літературні цитати, образні вислови*. Київ: Вища школа.
[Alla KOVAL', 1975: *Krylati vyslovy v ukrajins'kij literaturnij movi: aforyzmy, literaturni cytaty, obrazni vyslovy*. Kyjiv: Vyšča škola.]
Алла КОВАЛЬ, 1986: *Слово про слово*. Київ: Радянська школа.
[Alla KOVAL', 1986: *Slovo pro slovo*. Kyjiv: Radjans'ka škola.]
Корпус текстів української мови. http://www.mova.info/corpus.aspx (26. 9. 2024).
[*Korpus tekstiv ukrajins'koji movy*. http://www.mova.info/corpus.aspx (26. 9. 2024).]
Олена НАЗАРЕНКО, 2001: *Українська фразеологія як вираження національного менталітету*. Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет.
[Olena NAZARENKO, 2001: *Ukrajins'ka frazeologija jak vyražennja nacional'nogo mentalitetu*. Dnipropetrovs'k: Dnipropetrovs'kyj nacional'nyj universytet.]
Олена НАЗАРЕНКО, 2020: Національно-культурний контекст символіки кольорів в українських фразеологізмах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія* 46/2, 43–46.
[Olena NAZARENKO, 2020: Nacional'no-kul'turnyj kontekst symvoliky kol'oriv v ukrajins'kyh frazeologizmah. *Naukovyj visnyk Mižnarodnogo gumanitarnogo universytetu. Filologija* 46/2, 43–46.]
Емилия НЕДКОВА, 2011: *Фразеологизмите като знаци в езика на културата (върху материал от български, сръбски и руски език)*. Русе: Лени Ан.
[Emilija NEDKOVA 2011: *Frazeologizmite kato znatsi v ezika na kulturata (varhu material ot balgarski, srabski i ruski ezik)*. Ruse: Leni-An.]
Федір МЕДВЕДЄВ, 1977: *Українська фразеологія. Чому ми так говоримо*. Харків: Видавниче об'єднання «Вища школа».
[Fedir MEDVEDJEV, 1977: *Ukrajins'ka frazeologija. Čomu my tak govorimo*. Harkiv: Vydavnyče objednannja »Vyšča škola«.]
Російсько-український словник сталих виразів. 2000. упоряд. І. Вирган, М. Пилинська. Харків: Прапор. [Перевидання словника 1959 року].
[*Rosij'ko-ukrajins'kyj slovnyk stalyh vyraziv*. 2000. uporjad. I. Vyrgan, M. Pylyns'ka. Harkiv: Prapor. [Perevydannja slovnyka 1959 roku].]

Лариса СКРИПНИК, 1973: *Фразеологія української мови.* Київ: Наукова думка.
[Larisa SKRYPNYK, 1973: *Frazeologija ukrajins'koji movy.* Kyjiv: Naukova dumka.]
Словник фразеологізмів української мови. 2003. упоряд. В. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка.
[*Slovnyk frazeologizmiv ukrajins'koji movy.* 2003. uporjad. V. Bilonoženko ta in. Kyjiv: Naukova dumka.]
Словники України: словозміна, синонімія, фразеологія. https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/ (26. 09. 2024).
[*Slovnyky Ukrajiny: slovozmina, synonimija, frazeologija.* https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/ (26. 09. 2024).]
Сучасний фразеологічний словник української мови. 2020. упоряд. А. Ярещенко та ін. Харків: Навчальна література.
[*Sučasnyj frazeologičnyj slovnyk ukrajins'koji movy.* 2020. uporjad. A. Jareščenko ta in. Harkiv: Navčal'na literatura.]
Віктор УЖЧЕНКО, Дмитро УЖЧЕНКО, 2005: *Фразеологія сучасної української* мови. Луганськ: Альма-матер.
[Viktor UŽČENKO, Dmytro UŽČENKO, 2005: *Frazeologija sučasnoji ukrajins'koji movy*. Lugans'k: Al'ma-mater.]
Фразеологічний словник української мови. у 2-х кн. 1993, 1999. упоряд. В. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка.
[*Frazeologičnyj slovnyk ukrajins'koji movy.* u 2-h kn. 1993, 1990. uporjad. V. Bilonoženko ta in. Kyjiv: Naukova dumka.]
Олеся ШОВКОВИЧ, 2020: Про лінгвокультурологічний підхід до вивчення фразеологізмів сучасної словацької мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія* 2/44, 385–388.
[Olesja ŠOVKOVYČ, 2020: Pro lingvokul'turologičnyj pidhid do vyvčennja frazeologizmiv sučasnoji slovac'koji movy. *Naukovyj visnyk Užgorods'kogo universytetu. Filologija* 44/2, 385–388.]
К. А. ШОСТАК, 2014: Етнолінгвістичний аспект вивчення фразеологізмів української мови. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство)* 6, 227–233.
[K. A. ŠOSTAK, 2014: Etnolingvistyčnyj aspekt vyvčennja frazeologizmiv ukrajins'koji movy. *Naukovyj časopis NPU im. M. P. Dragomanova. Fololog̀ični nauky (movoznavstvo)* 6*,* 227–233.]

Literatura

Saša BABIČ, 2011: Paremiologija – na križišču jezikoslovja in slovstvene folkloristike. *Meddisciplinarnost v slovenistiki.* Ur. Simona Kranjc. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. 27–31.
Agnieszka BĘDKOWSKA-KOPCZYK, 2004: *Jezikovna slika negativnih čustev v slovenščini. Kognitivni pristop.* Ljubljana: Študentska založba.
Agnieszka BĘDKOWSKA-KOPCZYK, 2020: Uporabnost koncepta ključnih besed kulture pri poučevanju kulturoloških vsebin in razvijanju medkulturne zmožnosti (na primeru vinske leksike). *Slavia Centralis* 13/1, 115–125.
Melanija Larisa FABČIČ, Elizabeta BERNJAK, 2014: *Frazemi in pregovori v stiku. Kulturološki in semantično-pragmatični vidiki.* Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko.
Anthony GIDDENS, 2007: *Sociologija.* Zagreb: Globus/Ljubljana: Euroadria.
Gigadfida 2.0. Dostop 22. 6. 2023–20. 7. 2023 na https://www.cjvt.si/en/research/cjvt-projects/gigafida-corpus/.
Michael HARALAMBOS, Martin HOLBORN, 2001: *Sociologija: teme in pogledi.* Ljubljana: DZS.
Mateja JEMEC, 1999: Človeku dobro dene, če se izrobanti: izražanje jeze v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju in Slovenskem etimološkem slovarju. *Jezik in slovstvo* 44/6, 229–236.
Marko JESENŠEK, 2020: The Slovenian Language, Literature and Teaching of Slovenian Language Research Project. *Slavia Centralis* 13/2, 7–30.
Janez KEBER, 2015: *Slovar slovenskih frazemov: spletna izdaja.* www.fran.si (4. 9. 2024–30. 9. 2024).
Mira KRAJNC IVIČ, 2019: Frazeološke enote v horoskopih in malih oglasih: besedilnovrstni vidik. *Frazeologija, učenje i poučavanje: zbornik radova s Međunarodne znanstvene konferencije Slavofraz održane od 19.-21. travnja 2018. godine u Rijeci. Slavofraz 2018 Frazeologija, učenje i poučavanje.* Ur. Željka

Macan. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. 171–184. http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2019/06/Slavofraz-2018_FINAL.pdf. (30. 9. 2024).

Erika KRŽIŠNIK, 2005: Frazeologija v luči kulture. *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 67–81.

Erika KRŽIŠNIK, 2008: Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot. *Jezik in slovstvo* 53/1, 33–47.

Erika KRŽIŠNIK, Marija SMOLIČ, 1999: Metafore, v katerih živimo tukaj in zdaj. *Slovenski jezik, literatura in kultura tukaj in zdaj. 35. SSJLK*. Ur. Erika Kržišnik. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 61–80.

Vesna MIKOLIČ, 2014: Ključne besede kulture, ključ za razumevanje kultur. *Jeziki, literature in kulture v stiku: ob 200-letnici M. J. Lermontova, 110-letnici Srečka Kosovela in 100-letnici Vitomila Zupana*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba. 285–298.

Gjoko NIKOLOVSKI, 2023: Bogastvo in revščina v slovenski frazeologiji. *Slavia Centralis* 16/2, 114–131.

Maja OPAŠIĆ, Nika ČUNOVIĆ, Mateja FUMIĆ, 2014: Bogatstvo i siromaštvo u hrvatskoj frazeologiji. *Fluminensia* 26/2, 91–103.

Slovar slovenskega knjižnega jezika: spletna izdaja. www.fran.si (26. 9. 2024).

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2009: Germanizmi v frazemih Slovarja slovenskega knjižnega jezika od M do P. *Slavia Centralis* 2/2, 63–74.

Veliki splošni leksikon. Elektronska izdaja (zgoščenka). 1997–1998.

Natalija ULČNIK, 2020: Razvoj slovenske paremiologije in paremiološke terminologije. *Slavia Centralis* 8/1, 105–118. https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/article/view/814 (26. 9. 2024).

Mečita Aleksa VARGA, Ana KEGLEVIĆ, 2020: Hrvatske poslovice u slavenskome okruženju: određivanje hrvatskoga paremiološkog minimuma i optimuma. *Slavia Centralis* 13/1, 40–51.

Anna WIERZBICKA, 1997: *Understanding Cultures Through Their Key Words*. Oxford: Oxford University Press.